

**ROBERT MANDROU: LUCIEN FEBVRE. EGY SORS -
MARTIN LUTHER***

**/in 450 Jahre Reformation, Leo Stern – Max Steinmetz szerk.
Berlin, 1967. 217–221. o. /**

Lucien Febvre, a strassburgi egyetem professzora 1927-ben jelentette meg "Marthin Luther"-ét, ami a francia történetírásban, kiváltképpen pedig a protestantizmus történetírásában nyomban korszakalkotónak bizonyult. A 16. század végi /II. Fülöp-kori/ Franche Comté-ről szóló nagyszerű –1912-ben publikált– disszertációja, valamint a geohistorikai determinizmusról szóló /"La Terre et l'Evolution humaine" címmel megjelent /figyelemre méltó tanulmánya folytán a szerzőnek, akadémikusan szólva, neve lett a szakmában. Ez utóbbi könyv nem sokkal a háború után látott napvilágot. E dolgozatok eredményeit rendkívül gyorsan felhasználták a földrajz- és történelemtudósok, s így hamarosan beépültek mindkét tudományág elméleti alaptételeinek rendszerébe. Lucien Febvre emellett ismertté vált nagyhatású jegyzetei és recenziói nyomán is, amelyekkel rendszeresen jelentkezett a Henri Berr által szerkesztett "Revue de Synthèse historique"-ban. Lucien Febvre ekkor még nem mutatkozott mesternek a vallástörténet területén, jóllehet az a rendkívüli érzékenység, amivel a "La Franche Comté"-ban a vallás problematikája iránt viseltetett, ezt már jó előre jelezte. "Marthin Luther"-ének publikálása viszont legott a vezető tudósok közé emelte. A Luther-specialisták, elsősorban Henri Strohl, nem fukarkodtak a dicséretekkel. A könyv szokatlanul hamar elfogyott, és mivel a második világháború után sehol sem volt fellelhető, többször, először 1945-ben, majd 1948-ban újra megjelentették. /1967-re előkészítettek egy új kiadást a Francia Egyetemi Nyomdában./ A mű jelenleg –és immár

* Robert Mandrou ismertetője húsz évvel ezelőtt jelent meg a 450. évfordulóra kiadott gyűjteményes kötetben. /450 Jahre Reformation. Szerk.: Leo Stern és Max Steinmetz. Berlin, 1967. 217–221.o. Robert Mandrou: Lucien Febvre. Ein Schicksal – Martin Luther./ Az immár 80 éves könyvet taglaló 20 éves cikket felidézni nem csupán a cím három hatalmas neve, nem is csak a 470 éves évforduló, vagy a félig elfelejtett Febvre – mű okán célszerű és hasznos, de tanulni való az a módszertani tisztaság és tökély, ami az eredetiből és az ismertetésből egyaránt sugárzik. Nem utolsó sorban pedig megéri a figyelmet az a magyarázó erejű és üde Luther – kép is, amit a szinte maradéktalanul katolikus Franciaországban az Annales köre magáénak vall. Összevetésül friss gyűjteményes kötetet ajánlhatunk Leben und Werk Martin Luthers von 1526. Szerk.: Helmar Junghans, Göttingen, 1983. /a ford./

sok év óta – mind a felsőéves egyetemi hallgatók, mind tanáraik számára a francia Luther – tanulmányok klasszikussai közé tartozik.

Ez a könyv valóban a történelemértés példája. A Lutherről szóló elmélgedések a jezsuita Denifle nagyszerű, de elfogult és ellenséges munkájával indulnak, amely 1904–05-ben jelent meg Mainzban, s 1910 és 1916 között fordították le franciára. A szándékhoz, hogy egy olyan historikus munkáját végezze el, aki magyarul akar, és kevésbé törekszik arra, hogy értékítéletet adjon, Lucien Febvre a legjobb reagenst választotta: a katolikus apologetika egyik művére, amely elkeseredetten Luther gyengeségeire, inkohereciájára épít, s a lényegesnek a véletlenszerűtől való elválasztására, a lutheri gondolat belső logikájának megtalálására és az ezek alapján való pártatlan értékítéletre irányuló törekvéssel felelt, hogy pártatlanul ítélhessen. Ez a lényeges ok, amiért e kis könyv- "a reflexiónak ez a kis munkája", amint az előszó mondja, amely korántsem kívánt a tudós Luther – kutatók fejtegetéseivel versenyezni, oly nagy visszhangot tudott kelteni. A Luther – kép és a szellemi út 1525-ig még a legnagyobbigényűbb specialisták számára is igazsághűnek mutatkozik, és egyszerre belülről tudja feltárni annak az ágostonosnak az intellektuális fejlődését, aki vívódott egy eseménnyel, amit az egyház már évszázadok óta nem ismert: a schisma. Lucien Febvre könyve e kettős eredetiséggel érdemelte ki azt, hogy néhány oldalon méltassuk.

1. Egy sors

Martin Luther megértését célozva Lucien Febvre-nek szembe kellett néznie azzal a problémával, ami a történészeket újra és újra foglalkoztatja: a "nagy ember" problémájával, a rendkívüli személyiség problémájával, aki képes arra, hogy saját korára, sőt, az elkövetkezendő évszázadokra is rányomja bélyegét. Marthin Luther – a wartburgi, wittenbergi és wormszi szerzetes – : ember, aki történelmet csinált, – s tudta is ezt. Az új keresztény vallás e megalapítója ezért tudott megigézni egy olyan történészt, mint Lucien Febvre, aki már régóta hozzászólt, hogy a történelem legjelentősebb kérdéseit ragadja meg.

Marthin Luther – : egy sors, amely teljességgel különbözik a kortársakétól: egy ember, aki a vallási érzés egy új formáját nyilvánította ki és definiálta embertársainak és így az ige hirdetőjének szerepét töltötte be. Ő tulajdonképpen nem előfutár volt, mint Husz János néhány évtizeddel azelőtt a szomszédos Csehországban, vagy a kortárs Rabelais I. Ferenc és II. Henrik Franciaországában annak látszik. Martin Luther messze kiemelkedik olvasói, 1520-as évekbeli csodálóinak közül, mert új vallási szükségleteiket, a klérust, az egyházat és az Igét illető új követelményeiket számukra megfogalmazza. Kor-

társai –egyrésztől– benne, írásaiban és tetteiben önmagukat tudták felismerni: mint újabbat és a vártat. Luther az egész kötetben úgy jelenik meg, mint egy olyan rendkívüli személyiség, aki képes volt arra, hogy a tömeg mélyében lévő formátlan, alakatlan vágyakat fokozza és kifejezze. Ez a sors kialakulásának döntő fázisában, 1517 és 1525 között –Wittenbergben, az "önmagunkba való visszavonulás" idején– áll vizsgálat alatt, illusztrálva a legnehezebb problémák egyikét, amit történész egyáltalán kitűzhet maga elé: az egyesnek a kollektívhoz való viszonyának kérdését, az egyes ember hatását a sokaságra, a kortársakra és az utókorra. Másként kifejezve: Martin Luther alakjában Lucien Febvre megpróbálta megmutatni, hogyan sikerülhet az egyes embernek eredményt elérnie, hogyan tudja ez az egyszerű szerzetes, a németek és hamarosan skandinávok ezreit is magával ragadni a Róma elleni schismáig és a vallásháborúig. Bizonyos –a lutheri reform eredményein már sok történész dolgozott, akik a visszaélések tetszetős kis leltárát állították össze, amik alatt a római egyház szenvedett, tekintetbe vették a könyvnyomtatásnak a 95 tézis terjesztésében betöltött szerepét, beszámították a német bibliafordítás teljes visszhangját, sok tudós analizálta e szorongásoktól gyötört szerzetes erőnyeit és éppen nem mindennapi hiányosságait, aki ilyen tűzhevességgel dolgozott, aki oly hévvel munkált a saját és mások üdvösségéért. Ám ritkán látja az ember, hogy a lutheri eszmének V. Károly és Miksa Németországában való elterjedését valaki ilyen szempontból elemezze, azaz, hogy a lutheri siker főproblémájára kérdezzen rá. Miért keltett az 1517-es lutheri szó, amikor is a hit általi megigazolást prédikálta, az egész Szent Római Birodalomban oly nagy visszhangot, és miért nem talál meghallgatást a Rómával való szakítás után, a parasztháború után tíz évvel később? Ekkor miért inkább teológiai vitákat és légüres térben mozgó végeláthatatlan perlekedéseket tud kiváltani, mint enthuzianizmust? Lucien Febvre-t olvasván érthetővé válik eme törés: 1525-ig Luther a történelmet formálta, Nyugat-Európa és különösen Németország vallás- és politikatörténelmét, formálta azt mindkét kezével, átalakította azt, a németek vallási életének új tartalmat ad, melynek jellemző vonásait ő maga határozta meg. Ezután azonban már nem alakítja többé hazája történelmét –elszenvedti azt. Többé nincsen rá hatással, az sodorja magával – részint szabad akaratából, részint akarata ellenére: a fejedelmek többet számítanak, mint ő; egy különösen befolyásos társadalmi csoport veszi át azt a szerepet, amit ő hosszú éveken át betöltött. A "nagy ember" oly mértékben formálja a történelmet, amennyiben tettei a tömeg belső szándékának megfelelnek; 1525 után Luther nem tud már többé meghallgatásra találni.

2. Martin Luther 1525-ig

Mindez természetesen nem az egyetlen erénye ennek a kis könyvnek. Amikor Lucien Febvre a lutherkutatók specialistái által dicséretben részesült, az azért is, sőt elsősorban azért volt, mert a wittenbergi szerzetest különösen találóan jellemezte: ez a könyv azon a módon, ahogyan egy vallási fejlődés értékelését elvégzi, a történeti megértés mesterműve. Szöveg a kézben, és egy szóval kifejezni a legfontosabb jellemzőket – így értette Lucien Febvre annak a szerzetesnek a lelkébe való behatolást, aki Istenre és az isteni bizonyosságra sóvárog, hogy így attól a nyomasztó nyugtalanságtól megszabaduljon, amellyel az egys ember és az ember üdvösségére évekig kérdezt, egészen a híres felfedezésig, aminek ez a szerzetes oly nagy jelentőséget tulajdonított: a bűnösre vonatkozó végtelen isteni jószág kinyilatkoztatásáig (a híres epizód, in secreto loco monachorum). Luther megalapozta a saját igazságát, azt, amely sokkal nagyobb súlyú, mint az utolsó fázis jelentéktelen "Asztali beszélgetései", avagy a fejedelmekkel való tréfálkozások. Ama igazságát, saját beszédes egyszerűségében, amit sem Denifle, sem katolikus teológusok (sőt: maguk a lutheránusok sem tudtak megállapítani: a hitben, a hitben való teljes bizonyosságot, ami Luthert a 95 pont óta jellemzi, az isteni jószágba vetett hitnek köszönheti. Felfedezése egy áttérés értelme volt, a szónak abban az értelmében, amit annak az egyháziak adtak. Ezen dolgozott teljes erejével és ez táplálja prédikációjának minden merészségét. Luther aki szerzetescellájának magányában valamennyi kortársának félelmeiben osztozik, végül megvalósítja saját igazságát, átadja azt azon embereknek, akik a bizonyosság szavait várták, megkínzottan, generációk óta pokoli apokaliptikus vízióktól, borzalomtól és végtelen rettegéstől gyötörtetve. Ez a szerzetes, aki az ígéről és az egyházatyákról medítál, ez az elmélkedő most kitárja magát a világnak: akár a Bibliát fordítja, akár Wormsban prédikál – üzenetet adott át, mint egy hírnök, aki tudja az igazságot és azt elhallgatni semmi módon nem képes. Lucien Febvre eme magatartás fényét magyarázta – távol állva az összes polemikus spekulációtól és minden időszerű – múlandó kalkulációtól. Luther, kétség nélkül, a szó legmélyebb értelmében megdöbben, amikor Róma kiátkozási ítélete (oly gyorsan és kíméletlenül) bekövetkezett. Miközben ő mindenki üdvét prédikálta, bizonyosan nem gondolt arra, hogy új egyházat alapítson, sokkal inkább reformálni akart, új szellemet adni magának a római egyháznak. Ez az ember különösen amikor a parasztháború Németországot elpusztította meg tudott alkudni a szekularizáló fejedelmek gonosztetteivel. Amint üzenete a megtorlások és vérfürdők ürügyül szolgált, a hírnök (mert ő még ezek után is az maradt) elvesztette a fejét. Lucien Febvre jól mondja: Luther nem vezető volt, ő hitt: ő a hit embere, nem ismer más gondot, mint a hit helyreállítását.

Kudarcot vallott, így tagadta meg – amint korának problémái rázuhantak és őt egy áttekinthetetlenül zavaros helyzetbe taszították – egy csapásra ezt a tevet az állami autoritásra bízta az új egyházak sorsát. Martin Luther – az ember, aki az igét hozta. És végül nem is akart semmi más sem lenni. Mindezekelőtt ezért maradt Lucien Febvre munkája – legalábbis a francia történeti irodalomban hatalmas könyv, ami megérdemelte, hogy megemlékezésül Wittenberg 450. évfordulóján megidézzük. E könyv jelentékeny adalék Luther és a lutheranizmus megértéséhez és ezzel (amennyiben igaz az, hogy Németország 1517 óta a lutheri üzenet kitörölhetetlen nyomát viseli magán) jelentősen járul hozzá a német világszemléleti koncepciók megértéséhez.

Fordította: SZILASI LÁSZLÓ